

1900-talet

En biografi

S.Nordin

July 14-21, 2013

Vad hnde under 1900-talet. Ganska mycket. Bokstavligen spaltkilometer har skrivits om detta sekel. Men vad hnde egentligen, och varfr hnde det? Att ge en uttmmande redogrelse fr det frra r givetvis ogrligt att frska ge en frklaring till det senare riskabelt. Och vad skall egentligen menas med en frklaring till ett historiskt skeende. Om man skall sammanfatta seklet s kortfattat som mjligt kan man helt enkelt ppeka att det egentligen inte var ngon strre skillnad p dess brjan och dess slut. Den globaliseringsprocess som utmrker dess slut var ven lngt framskriden vid dess brjan. Tyskland var i full gng med ett blomstrande uppsving och ven det efterblivna Ryssland var p god vg att industrialiseras och politiskt liberaliseras. Men allt avbrts av sjuttio-fem r av barbari. Vad var orsakerna till detta barbari - detta frnuftsvidriga avbrott av historiens obevekliga linjra framstegsfrlopp?

Den vsterlndska civilisationen har sitt ursprung i antiken, nrmare bestmt den grekiska och den romerska. Drefter fljde en lng mrk svacka, knd som Medeltiden, dominerad av den katolska kyrkan. Den efterfljande renessansen innebar en pnyttfdelse och en teranknytning till det antika arvet och drmed en frsta sekularisering. 1500-talet utmrks av de stora geografiska upptckterna, vilket frlste Europa frn sin provinsialitet, undergrvandet av den katolska kyrkans makt i och med reformationen, samt fret till den vetenskapliga revolutionen. 1600-talet var ett skrdande av 1500-talets sdd: kolonialiseringen av den nya vrlden fortsatte, frdande religionskrig samt enastende vetenskapliga framsteg, vilket ledde till insikten att den nuvarande civilisationen hade med bred marginal vertrffat den antika. Upplysningstiden som fljde under 1700-talet var en logisk konsekvens av detta nya sjlvftrtrende. Man kan med fog framhlla detta sekel som det frsta moderna. Fr frsta gngen fanns det inga allvarliga maktcentra utanfr Europa. Den muslimska expansionen hade stoppats vid Wiens murar i slutet av 1600-talet (liksom det i ett inledande skede hade stoppats 800 r tidigare) och det ottomanska vldet hade drmed stagnerat. Dock ur den enskilda mnnskans perspektiv var det skert ingen strre skillnad mellan ett liv p 1700-talet eller ett medeltida. Den egentliga stora omvlvningen tog sin brjan frst under 1800-talet i och med industrialismen vilken var intimt frknippad med de teknologiska framsteg som vetenskapens teoretiska landvinningar frst nu mjliggjorde. Denna teknologiska revolution har mer n ngot politiskt skede frndrat mnnskors liv och drmed historiens frlopp och annat frknippat med den s kallade modernismen som skulle karaktrisera tkandet om 1900-talet. Vid brjan av detta sekel skiljde sig den vanliga mnnskans livsvillkor mycket mera frn 1700-talet n detta frn medeltiden. Detta sekelskifte ¹ knnetecknades sledes av en stor utvecklingsoptimism, som vi numera frkastar ssom varande viktoriansk.

Den teknologiska utvecklingen gick givetvis hand i hand med den ekonomiska som

¹ Varfr tala om frra sekelskiftet nr man kan beteckna det senaste som millennieskiftet.

utvecklades snabbt, givetvis både i fråga om produktion och handel där marknaderna nu omfattade större delen av världen eftersom denna nu var mer eller mindre fullständigt kolonialiserad. Den ekonomiska utvecklingen hade evoluerat fram under rhundraden och inte genom någon slags planering. Filosofens uppgift var att beskriva snarare än att förändra sakernas tillstånd. En fregngsgestalt drvidlag var upplysningsfilosofen Adam Smith som betonade avsaknaden av just planering och förklarade att många små lokala beslut har globala oplanerade konsekvenser. Dessa tankegångar utgjorde en inspiration för Darwin att formulera sin hypotes om det naturliga urvalet som förklaring till evolutionen, något som skulle ha vittgående konsekvenser för den rådande materialistiska vetenskapsfilosofin.

Upplysningen hade politiska och kulturella konsekvenser. Den politiska var givetvis den franska revolutionen som i sin tur både beredde vägen för Napoleon (den i sin klass mest romantiska gestalten i den moderna historien och som skulle kasta sin skugga över hela seklet) och den framväxande socialismen under 1800-talet. Den tminstone i efterhand mest framträdande socialisten skulle bli Karl Marx, vars briljanta analys av den framväxande kapitalismen och borgerskapets raserande av den feodala strukturen utmynnade i en utopisk vision vars hegelianska inflytande var uppenbart och som givetvis ytterst inspirerades av Platons vision om filosofer som styr (filosofens uppgift att inte bara beskriva utan även att förändra). Ja den franska revolutionen var ju en bekräftelse på att de intellektuella har ett avgränsat inflytande. Kulturellt inspirerade den franska revolutionen just till revolutioner och uppståndandet av samhälls-utopier, men även, speciellt i Ryssland, till terrorismen, detta att med minimalt våld generera maximala politiska konsekvenser.

Den främsta kulturella konsekvensen av upplysningstiden var dess oundvikliga motreaktion - romantiken. De uppenbara konstnärliga uttrycken kan vi lämna åt intressantare i sammanhanget för den politiska. Den mest uppenbara är romantiseringen av nationen, uppfattningen att det finns ett 'folk' som definieras genom ett gemensamt språk och ursprung (ras) och att denna till en stor del har en naturlig geografisk hemvist. Denna nationalism ställs ofta som motsats till internationalismen som främst anses förträdas av kommunismen och därmed demarkera den från den så kallade fascismen. Men det är även lätt att sammanföra dem som exempel på romantiseringen av kollektivet som står över individen och har sin egen vilja och sitt eget de. Klart är att romantiken har haft stort inflytande på uppfattningen om revolution och terrorism. Denna motsats mellan upplysningstidens nyktra förnuft och realism och romantikens berusande känsla och fantasi, fick en klassisk formulering i och med Nietzsche som ställde Apollon mot Dionysus och förklarade att redan grekerna insåg att dessa två motpoler var ouppsligt förenade i den mänskliga psyket.

Man kan med fog påstå att 1800-talet innehåller 1900-talet i sitt embryo. Visserligen kan detta sägas om alla sekel som freger, detta om något utgör den kontinuitet vi tillskriver historien och är bevis för existensen av historiska förklaringar, även om siktorna gör vitt isär vad som menas med en historisk förklaring. När vulkanen Krakatoa hade ett utbrott 1883 kablades nyheten ut med telegraf över hela världen och nädde avlägsna metropoler som New York nästan omedelbart, precis som idag. Att såka med tiden i slutet av 1800-talet var väl etablerat och skilde sig knappast mycket från att såka idag. Exempelen kan mångfaldigas.

Det långa 1800-talet som tog sin början med franska revolutionen 1789 och varade fram till katastrofen 1914². Var detta krig som egentligen varade fram till 1945 egentligen nå-

² Som gymnasist lekte jag med just den tanken och dessa precisa rital, och det kom som en överraskning

vndigt? Den klassiska frklaringen r att i och med Tyskands enande med Bismarck uppstod en ny stormakt i det makt-vakuuum som tidigare utmrkt det inre av kontinenten. En makt som krjde sin 'plats i solen' och drmed kom i konfliktkurs med de gamla makterna. Med andra ord Frsta Vrldskriget var en logisk konsekvens av den tyska expansionen och upprustningen. Denna frenklade bild prglar fortfarande det allmna medvetandet. Tyskland ses som en militariserad makt med preussisk kadaverdisciplin som trampar allt under sina fttter. (Angreppet via det neutrala Belgien r nnu inte glmt och anses vara ett frebud fr vad som komma skulle.) Barbara Tuchman i sin bok om krigets utbrott talar om tyskarnas militarism och fransmnens *elan*. Kvalificerat hyckleri. En alternativ tolkning r att hela katastrofen var en monumental felberkning i vilket det r omjligt att peka ut individuella ansvar. Fem stormakter dominerade scenen - England, Frankrike, Tyskland, Ryssland, och det stagnerande sterrike-Ungern. Dessa makter hade under det fregende rhundradet ingtt skiftande allianskonfigurationer i maktbalansens namn³. Bismarcks framngnsrika unifikationspolitik hade som onskad konsekvens en isolering och drmed en omringning, ngot som bekymrade det store statsmannen, dock ej hans eftertrdare. George Kennan redovisar i sin bok *The Fateful Alliance* hur fransmnnen lyckades under slutet av 1800-talet fjрма Ryssland frn Tyskland och istllet nrma sig Frankrike och drmed bryta naturliga band som hade sitt ursprung i Napoleonkrigen. Kennan hvdar att denna utveckling sdde fret till katastrofen. msesidiga utfstelser som utgjorde ett labilt bygge, ja rentav en veritabel krutdurk och som en liten gnista skulle kunna tnda och stta igng en okontrollerbar kedjereaktion. Vad som tilldrog sig denna desdigra sensommar var en automatik som de svaga regeringscheferna inte kunde bemstra⁴. Ingen hade en aning om hur kriget skulle frlpa, den allmna uppfattningen var att det skulle vara ett par mnader p sin hjd. Kriget hlsades med entusiasm av de stora folkmassorna p bge sidor, kanske frmst p tyskt, brittiskt och franskt hll. Skulle kriget ha kunnat avgras p ett par mnader om den veke tyske generalen Moltke hade visat strre beslutsamhet och trngt fram till Paris i krigets initialskede? Som alltid i historien r den konterfaktiska spekuleringen lika frestande som i frlngningen meningsls. Eller var skyttegravskriget en oundviklig konsekvens av krigsteknologins utvecklingsniv vid tiden? Skyttegravar utvecklades inte bara p Vstfronten utan ven p andra frontavsnitt, och de dk frst upp i det rysk-japanska kriget ett decennium tidigare. Kanske en logisk fljd av kulsprutans frdande effektivitet. Det frsta vrldskriget orsakade stort militrt manfall⁵ men knappast ngra civila offer. Krigsskdeplatserna var begrnsade i omfattning och de krigfrande lndernas infrastrukturer var sledes s gott som intakta. Nr det gller krigets

fr mig mnga decennier senare att begreppet ven hade lanserats av serisa historiker.

³ Den engelske premirministern Salisbury frklarade att en nation har inga vnner bara intressen

⁴ Skulle en statsman av Bismarcks kaliber ha kunnat frhindra den annalkande katastrofen genom att ha mod nog att bryta formella verenskommelser? Denne kansler av blod och jrn var minst av allt ngon krigshetsare, och de krig som utkmpades fr Tysklands enande var begrnsade och ett ndvndigt ont. Det r heller inte helt klart att Bismarck rekommenderade de territoriella krav som tyskarna utkrjde de frdmjukade fransmnnen troligen fruktande att dessa skulle cementera fiendskapen mellan lnderna fr verskdlig framtid, som det bevisligen gjorde. En Gray framstr som medelmttig, och i sitt handlande inte olikt vad man frestller sig sjlv ha varit frngen under rdande omstndigheter

⁵ Ngot fr militanta feminister att begrunda. Om ngon grupp har offrats fr civilisationen r det unga mn fdida i slutet av 1800-talet.

militära vansinne gav Första Världskriget mera prov på detta än det Andra som hade större verklighetsanknytning⁶. Hur många soldater offerades inte för vinsten av några fattiga meter mark? Hade kriget kunnat fortsätta nån längre om inte den amerikanska armén hade tippat jämviktsslaget⁷? Kriget var ett barbari som definitivt satte punkt för den optimistiska viktorska framstegsoptimismen.

Noteras skall att den anti-tyska kampanjen under krigets inledning var betydligt hetsare än den som skulle flöja under dess fortsättning enligt George Orwell, som vidare anmärker att kriget fick engelsmännen att beundra tyskarna, deras fiender, och frakta fransmännen deras allierade. Kriget fick en ytterst olycklig fred⁸. Fransmännen, med Clemenceau i spetsen, förordade en bestraffande fred, saken från 1870-71 var nån inte löst. Fransmännens realpolitik ingick i en ohelig allians med Woodrow Wilsons ogenomtänkta idealism. Keynes skrev en underhållande kritik av Versaillesfreden komplett med miniporträtt av de främsta aktörerna (porträttet av Wilson är ett lustfyllt karaktärsstudium) men framför allt en vidrökning mot de höga skadeståndsbeloppen som han argumenterade var konterproduktiva. Enligt MacMillan⁹ bröjde de engelska förhandlingarna mot slutet fatta sympati för tyskarna och deras fräuftiga synpunkter men det var det enligt henne som förlorades.

Första Världskriget medförde kollapsen av fyra kejsarliga imperier, det tyska, ryska, österrikiskt-ungerska och det ottomanska sultanatet. Det medförde en radikal omritning av den europeiska (och mellanöstliga) kartan. Imperier bröts ner och nya konstellationer uppstod. Den ledande principen var folkets rätt till självständighet, en relik från romantiken, men vars genomförande var frenat svårt med närmast ohanterbara problem som understödda storpolitiska hänsyn. Det österrikiska-ungerska imperiet styckades helt sönder, och de tysktalande östrikarna förvägrades att ansluta sig till tyskarna. Stora tyska folkgrupper hamnade i andra nationer såsom minoriteter¹⁰. Men framför allt de flesta ungersktalande hamnade utanför Ungern. Rumänien vars insats i kriget hade varit högst senfärdig och begränsad, mer än fördubblade sin areal. Finland uppstod som en nation och Polen återuppstod som sedan ur tsarrikets ruiner. Den polska territoriella utsträckningen var något godtycklig. I de tre berömda delningarna av Polen i slutet av 1700-talet hade lejonparten tilldelats Ryssland och östrik medan den preussiska biten av kakan hade varit ganska modest, vilket medförde att Tyskland trots allt endast marginellt tappade sina kärnområden¹¹.

⁶ Undantag skulle i så fall vara den tyska arméns fasthållande av Stalingrad bortom all rimlig resonans på order av en desperat befälhavare.

⁷ Man kan göra en enkel kalkyl, så länge de stupade inte verskred födelsetalet av pojkar kunde arméerna hållas vid samma numerära nivå. Den allierade blockaden mot centralmakterna var ett lönsamt försök att stöva det senare, och ur ett civilt perspektiv den allvarligaste krigshandlingen.

⁸ Författaren annonserar två förklaringar till detta. Den första redogör han utförligt för, den andra tycks han helt glömma bort. (Om inte gör han i sin framställning ingen klar skillnad mellan dem.)

⁹ Paris, 1919

¹⁰ Med andra ord Hitlers anspråk på Sudetentyskarna var helt rimligt enligt Versaillesfredens principer, vilket Chamberlain måste ha insett och man har gjort hans blidkande eftergifter lättare att svälja.

¹¹ Elsass och Lothringen givetvis, men dessa hade trots allt en fransk anknytning. Elsass sedan 30-åriga kriget, medan Lothringen i och med Jean d'Arc borde trots sin tysktalande befolkning anses som kärnfranskt. Dock vissa fransmän, som marskalken Foch, ställde anspråk på området väster om Rhen, såsom varande mera franskt än preussiskt i sin mentalitet.

Krig r destruktivt och br leda till stagnation och misr efter stillestndet. Dock att i rent ekonomiska termer uppskatta kostnaden av ett krig av en sdan omfattning lter sig inte gras. Dock kan man peka p mnga icke-materiella kostnader, en stor del av en generation unga mn som frintades r en uppenbar sdan. En annan r frlusten av regimers auktoritet. Detta gr dem srbara fr revolutioner. Kommunistiska revolutioner och revolutionsfrsk gde rum i det snderfallande kejsardmet Tyskland och nrliggande lnder. Dessa var fr en kort tid framngsrika i Bayern och i Ungern, men befstes (mot alla odds?) i Ryssland. Den ryska revolutionen kan anses vara den viktigaste politiska hndelsen under 1900-talet. I sanning tio dagar som skakade vrlden.

Ryssland hade under hela 1800-talet en livlig diskussion om landets de. Man kunde drvidlag urskilja en falang som frordade en vstlig orientering och en annan som romaniserade Rysslands unika de som slavisk nation, ibland utvidgad till en pan-slavisk vision. Den kommunistiska utvecklingen i Ryssland skulle kombinera element ur bge falangerna. I utkanterna av denna intellektuella diskussion florerade allehanda radikala terrorist-grupper, vars mest spektakulra bedrift var det fatala bombattentatet mot Alexander II. Lenin och hans gelikar var sprungna ur denna tradition med upprepade sibiriska exiler i sina CV'n¹². Ett frsk till en revolution hade gt rum redan 1905 efter det katastrofala rysk-japanska kriget, men regimen var fortfarande tillrckligt stark att st emot. Annorlunda var det efter debaclet under vrldskriget. Den ryska revolutionen dptes i blod. Individer som Lenin och Trotskij var uppenbarligen hgst karismatiska och dess strvande hgst romantiska och vl gnade att elda upp den intellektuella fantasin och skapa livskraftiga myter. Lenin, m ha varit intellektuell i sin framtoning, och Trotskij i n hgre grad begvad med en retorisk briljans som inte bara imponerade under sin samtid men ven i hg grad p eftervrlden, men de var framfr allt maktmniskor med en realistisk fr att inte sga cynisk insikt i vad som krvs fr att inte bara tillskansas sig makt utan framfr allt att bibehlla den. ndamlen helgar som bekant medlen. Ingen omelett utan knckta gg. Ju hgre mlen desto strre frihet fr medlen¹³. Den ryska revolutionens verlevnad var prekr, den red dels igenom stormen som inbrdeskriget innebar samt den efterfljande ekonomiska krisen via pragmatismen (NEP). Ngon vrldsomfattande revolution gde aldrig rum, och framfr allt efter Stalins makttilltrde slt sig Sovjetunionen inom sina egna grnsar och avgrnsade sig allt eftertryckligare frn det internationella ekonomiska utbytet, ett definitivt avsteg frn den frhrskande trenden¹⁴.

¹² Att friskas till Sibirien under Tsartiden framstr nrmast som en vilokur jmfrt med vad som komma skulle under en mera skrupelfri regim.

¹³ Stalin r numera 'beyond the pale', men Lenin har fortfarande sina tillskyndare. Mot hans blodtrstighet stlls fredsvnnen. Lenin drog Ryssland ut ur kriget och drmed rddades givetvis mnga ryska soldaters liv. Hans pacifistiska frkunnelse lr ha uppmrksamrats av de tyska myndigheterna som drmed var angelgna om att ge honom fri lejd frn Schweiz (i en plomberad vagn) in till Ryssland. Hade Lenin strtats av ngon rivaliserande fraktion (det fanns bara ingen) hade han mycket vl kunnat avrttas som fiendens handgngne man. Lenin var realist, att bde fra krig och genomfra en revolution var ogrligt. Att dra sig ur kriget var taktiskt motiverat. Sedan r det en annan sak att hans retorik om imperialismens orttfrdiga krig och den frestundande vrldsrevolutionen tillter ett helt annat perspektiv. Det str givetvis var och en fritt att vlja detta perspektiv istllet.

¹⁴ Under 20-talet, revolutionens mest romantiska rtionde, utvecklades ett utbyte mellan Weimar-Tyskland och det Bolsjevikska Sovjet, bge i viss mening pariah-nationer efter Versailles-freden

Man kan diskutera Marxismens relevans under den ryska revolutionen. Ryssland var som bekant ett fortfarande industriellt underutvecklat land utan den stora arbetarklass som med historisk nödvändighet skulle ta över makten. Hur grå en revolution mot kapitalismen i ett land som nnu inte var kapitalistiskt, utan visstligen var agrart? Detta krävde ett visst mått av innovation och omtolkning av Marxismen. Ett uppenbart steg i den riktningen var Marxism-Leninismen. Senare skulle Stalin göra några brutalare tolkningar.

Den ryska revolutionens triumf inte bara eldade upp de intellektuellas fantasier utan fick en bredare framgång. Revolutionen och socialismens former blev stil-ledande och blev uttryck för den modernistiska politiken. Ordet 'fascism' kommer som bekant från det romanska ordet för krava. Tillsammans är vi starka, en och en är vi svaga låta att bryta. Kollektivismen står mot individualismen. Detta beror på människors psykologiskt. Och vad är egentligen att invända mot sådana allmänna tankar? Den italienska fascismen fick till en början många liberala tillskyndare (och även den framväxande Nazismen¹⁵.) Många definitioner har getts om vad fascism verkligen är. Som redan Orwell beklagade på sin tid, termen har degenererat till ett allmänt politiskt skällsord. Speciellt i vår tid används den som synonym med politisk ondska. Författaren ger sin föredragna definition. Jag skulle vilja betona fascism som en fixering på form, och i fallet med Nazismen, formens estetik. I denna form kan man fylla på med mycket. Nationalism, ekologi, rasism, modernism¹⁶, militarism. Somt enbart retoriskt, annat med innehåll¹⁷. Dr till en antidemokratisk strävan att till varje pris behålla makten. Ja, makten är en fundamental del av formen, och makten som sådan kan bli ett självändamål.

Stalin gav under sin tid upp alla ambitioner på socialismens internationella genombrott utan såg den som en ren nationell angelägenhet, men vara att Sovjetimperiet hade rivit efter sina tsaristiska föregångare ett multi-etniskt rike. Ja man kan se Ryssland som en kolonialmakt, bara med skillnaden att dess koloniala besittningar låg i anslutning till moderlandet självt. Sedan under sovjettiden, som den polske journalisten Kapuscinski hävdar¹⁸ koloniserade moderlandet även sig självt. Följden av detta blev en mer eller mindre fullständig isolering av landet från omvärlden vilket innebar att det kunde bli fritt från ohämmad idealisering¹⁹. Under 30-talet och dess forcerade industrialisering begicks de mest omfattande missgärningarna under Stalintiden. Skenprocesserna vars offer mer eller mindre uteslutande tillhörde den interna makt-eliten, föranledde mycket indignation när den blev känd²⁰, däremot de anonyma massorna som svält ihjäl på grund av regimen brutalitet utgör fortfarande inte mycket mera

¹⁵ Gunnar Myrdal har uttalat sig positivt om denna i dess tidiga skede. Låt ingen skugga falla över Myrdal, åtminstone inte i denna fråga, den visar bara på relationernas förändringskraft och bör tjäna som varnagel inför framtiden, snarare än som retroaktivt föredmål.

¹⁶ Det är svårt att inte i Mazzinis futurism se en inspiration från den framväxande italienska fascismen.

¹⁷ I den nazistiska retoriken ingår mycket av det fashionabla. Socialism, anti-borgerlighet, samt antisemitism. Alas, inte allt var retorik som det skulle visa sig.

¹⁸ Imperium

¹⁹ Nordin tar speciellt upp Gides besök i USSR under 30-talet och dennes desillusionering, från vilket han skulle betala ett visst pris för.

²⁰ Intriger inom makteliterna med medfljande utrensningar och avrättningar utgör knappast något nytt i historien

n statistik²¹. Trots detta stod Kommunismen stjärna som högst i världsen under 30-talet. En del av förklaringarna till detta har vi redan delvis berört. I tillägg till dessa bör man nog lägga till braskraschen 1929 vilken indikerade att kapitalismen kanske var genomrutten och borde avskaffas. Trettioalets mest mediala konflikt rörde det spanska inbördeskriget. Här ställdes som ett skolexempel det goda mot det onda. Fascismens hantlangare mot det kommunistiska stödet. Intellectuella i världsen drog in i kriget som frivilliga, i blygt kontrast mot Vietnamrevelsen trettio år senare²².

1900-talets ojämförligt största katastrof var Andra Världskriget. Mer än någon annan kan man se en enda person - Adolf Hitler, som dess arkitekt²³. Han hade flera år tidigare lagt ut ritningarna för vad han sedan med brutal envishet och remarkabel framgång skulle försöka genomföra. Men hur kan man förklara att en dagdrivares drömmar skall kunna förändra världen? Är det sig bara om en tillfällighet? Så många tillfälligheter krävdes för att bereda hans väg mot makten. Hade bara en av dessa bröstit (ju tidigare desto bättre) hade vi aldrig hört talas om denne man. Det är frestande att hänga sig till kontrafaktiska spekulationer²⁴. Att fullfölja dessa tankegångar är att hänga sig till kaos-teori, nämligen denna att små orsaker kan ha stora effekter²⁵. Med det kaos-teoretiska synsättet blir alla försök till historiska förklaringar meningslösa. Hitler kom inte från ingenstans, han red på en väg och förkroppsligade en kollektiv vilja. Detta är den motsatta förklaringen. Den kollektiva viljan i detta fall från sin rötter i dels de utbredda revanschistiska stämningarna som rådde i Tyskland efter Versailles-freden, dels i en tysk militaristisk mentalitet som strövade efter herraväld. Sdana förklaringar kan lätt dra lje över sig. Tyskland var inte en speciellt anti-semitisk sinnad nation, i detta avseende var både Frankrike och Ryssland mera komprometterade. Ej heller utgjorde militarismen en djupare tradition i den tyska kulturen, ven om man med lite god vilja drövidlag kan man bläsa upp Fredrik den store och hans disciplinerade leksaksarméer²⁶. Dock det är ingenting som hindrar att man i retrospekt kan finna hur många händelser och strömningar i samtiden som kan förklara förlöppet, ja rentav för det att framst som om resultatet vore oundvikligt. (Det är förvidlag man behver en kaosteoretisk motvikt.).

Första Världskriget kan ses som en nödvändig fruktstning från det Andra (varför skulle det annars kallas det Andra?) men var det Andra en oundviklig följd av det Första? I retrospekt är det naturligt att se de båge världskrigen som ett enda, med ett tjugorigt vapenstillestånd

²¹ När det gäller katastrofer på denna nivå är det nästan alltid ögrligt att peka ut individuella ansvar som i fallet med Frintelsen. Hur mycket beror på grymhet, likgiltighet eller en allestades närvarande dumhet? Under den senare delen av det brittiska styret i Indien frekom det stora hungerkatastrofer med miljontals offer. Till vilken grad skall den brittiska administrationen hållas ansvarig för detta?

²² Jag minns under min tid vid Columbia i slutet av 70-talet, att jag avsljade från några äldre kolleger att jag och min fru besökt Spanien under Franco-tiden. De var mycket upprörda. Hur kunde vi? Spektaklet att unga idealistiska anti-imperialistiska studenter skulle ha farit till Vietnam som frivilliga, faller på sin orimlighet. För Nordvietnam och FNL skulle de snarare ha utgjort en belastning.

²³ Delvis en ordvits, med tanke på Hitlers intresse för arkitektur.

²⁴ Men hade Hitler aldrig kommit till makten hade vi aldrig haft en aning om vad vi hade undsluppit.

²⁵ Om temperaturen i rummet hade varit lite annorlunda under Hitlers avelse, hur hade inte världshistorien tätt sig då? Liknande tankeexperiment hängav sig Poincaré till, men då var 'monstret' Napoleon.

²⁶ Den preussiska traditionen innehöll så mycket mera än militär drill. Bröderna Humboldts bildningsideal är sprungna ur denna.

i sitt mitt. Startskottet var Molotov-Ribbentrop-pakten. Givetvis var inte denna orsaken men den angav tidsschemat. Hur detta världskriget frilpte r alltför välknt för att behöva rekapituleras i någon form av detalj. Men det föranleder en naturlig och fruktbar fråga i Collingwoods anda. Varför hade Hitler brött om? Förstod han att ett utdraget krig skulle verka till Tysklands nackdel, med tanke på dess begränsade resurser? Att det förelåg ett 'window of opportunity'. Tyskland hade under det pacifistiska 30-talet rustat för brinnande livet (att detta stimulerade ekonomin och lyfte landet ur den depression som många anser vara den väsentligaste anledningen till världskrigets desperation kan man finna något paradoxalt, hur kan en produktion av vapen som inte exporteras bidra till en nations välbefinnande?²⁷). Det militära försvaret som skulle snart krympa ihop. Strategin var blixtnkriget, som fungerade på västfronten, men som krödes fast i leran i öst. 1942 var det klart för alla inblandade att Tysklands nederlag bara var en fråga om tid och tidsförhållande. Den tyska krigsmaskinen var kvalitativt överlägsen de allierades²⁸ men i krig r det resurserna som fyller utslaget. Förloppet var fröjande för både Frankrike och England. Den franska armén kollapsade inom ett par veckor och blev sedan en lydiga makt under tyskarna²⁹. England undgick invasion, men var annars hjälpslös i att på något väsentligt sätt påverka krigets utgång³⁰. Churchills enda hopp stod till att få USA in i kriget, och den största stöten fick tas av de sovjetiska arméerna i ett försvarskrig som knappast motiverades av kommunismens visioner utan av gammal hederlig försterlandsknåla, som Stalin mycket riktigt insåg. Medan kriget på västfronten var närmast civiliserat, var det barbariskt på östfronten. Ja, det r i sanning otillräckligt att tala om samma krig.

Efter kriget uppstod två supermakter, och Europa, inklusive England och Frankrike, reducerades till andra rangens nationer. De båga kolonialmakterna skulle under de första tjugo efterkrigsren se sina kolonialväldet falla sönder, i vissa fall som resultat av blodiga befrielsekrig i andra fall som med det Indiska väldet genom fredliga förhandlingar³¹. Medan Första Världskriget medförde ekonomisk misär för alla inblandade, återhämtade sig Väst-Europa mycket snabbt från katastrofen något som okontroversiellt tillskrivs Marshallhjälpen, medan återhämtningen i Östeuropa nu under sovjetisk dominans (och utan Marshallhjälp) gick betydligt långsammare. I fallet med Väst-Tyskland var detta speciellt märkligt och man talade om det tyska undret. Klyftan mellan levnadsstandarden i västra Tyskland och den östra delen vidgades snabbt, vilket medförde en enkelriktad diffusion som endast hejdades med väld - Berlinmuren, som kom att bli symbol för det kalla kriget och den ekonomiska tvärsnittet.

²⁷ Den klassiska förklaringen r via synergi-effekter. Ett sådant mått ger ekonomin en dynamisk skjuts och framtvångar bland annat infra-strukturella utveckling.

²⁸ En intressant förklaring till detta r att den tyska krigsmaktens befälshierarki var betydligt mindre rigid än de allierades och att lokala initiativ premierades. Med andra ord mera demokratisk! Sådana paradoxala förklaringar har sin tjusning.

²⁹ Ockupationen uppträdde med ett minimum av tyska trupper. Vichy-regimen samarbetade ivrigt, och omfattningen av 'la Resistance' blöstes upp efter kriget.

³⁰ Visserligen förekom brittiska truppinsatser i Nordafrika, men detta var mer eller mindre teater. Under krigets slutskede deltog det i bombning av tyska städer, vars militära effekt kan diskuteras. Även ett exempel på teater för hemmaopinionen.

³¹ En komplikation utgjorde givetvis partitionen, som innebar etniska rensningar på en skala som övertröskade den som drabbade den tyska befolkningen, och betydligt blodigare med miljontals offer.

som inleddes mellan de tv blocken. Medan första halvan av 1900-talet hade varit dramatisk från ett europeiskt perspektiv var den andra halvan nästan helt odramatisk. Kriget skedde på andra håll i världen, som Korea, Vietnam och kolonialkrig i Afrika. Det europeiska samarbetet fortskred sakta men skert efter ett personligt närmande mellan de Gaulle och Adenauer. Klart var att det gemensamma Europa först var en ekonomisk sammanslutning som inte skulle spela någon större roll vare sig politiskt eller militärt, och med Tyskland som dominerande motor. Man kan här se några av historiens ironier. Tyskland stod som förlorare i kriget medan Frankrike och England räknades bland dess vinnare. Men den historiska utvecklingen tycks ha varit obönhärlig, den ekonomiska maktexpansion som det framträdande tyska riket stod på tröskeln till i början av århundradet, har infriats mot dess slut, trots ett katastrofalt krig. Det anses dock vara i Europas intresse i stort, och segermakterna visade prov på en vishet som saknades efter Första Världskriget genom att inte insistera på en straffande fred³².

Det kalla kriget utmärktes av den termonukleära terrorbalansen. I efterhand är det lätt att hävda att denna förhindrade ett Tredje Världskrig i Europa, men när den väl rådde var detta långt ifrån uppenbart. Det var en terror som tack vare sin abstraktion inte grep speciellt djupt i människors sinne³³. På samma sätt är det lätt att efter den lyckliga utgången hävda att Reagans 'brinkmanship' och upprustning ledde till Sovjetunionens fall och slutet på det kalla kriget. Då på 80-talet upplevdes det som skrämmande och oansvarigt. Vilket det givetvis hade varit, hade utgången blivit en annan.

Det kalla kriget gick i vgor. Det var som hetast under Kubakrisen 1962 och därefter följde en period av avspänning runt det året i början av 70-talet. Det kinesisk-amerikanska närmandet initierat av Nixon och Kissinger komplicerade maktbalansen och gav större handlingsutrymme. Vid Reagans tillträde inträffade återigen en upphettning, som skulle följas av det gamla gardets framförelse och Gorbatsjovs upphjelse till makten. Sovjet under 80-talet var mycket väsensskilt från det revolutionära Sovjet på 20-talet, det stalinistiska 30-talet, Chrusjtjovs 50-tal med uppgörelsen med stalinismen. Gorbatsjov var den första sovjetiske ledaren sedan efter revolutionen och således helt uppvuxen i dess högnåda Han gav också intrycket att vara en anständig sdan³⁴ med en genuin reformvilja. Begrepp som гласност och перестройка sammanknippas med honom. Det första var nägorlunda realistiskt den andra betydligt mera problematiskt, bland annat för att det inte längre fanns några kommunister kvar, enligt författaren. Vi vet hur det gick. När Gorbatsjov låt tillkännage att Sovjet inte längre skulle stödja de steuropeiska regimen följde dessa som korthus. En snabb process som mer än något annat symboliserades av Berlinmurens fall. Kort därefter imploderade det sovjetiska imperiet. Ett drygt sjuttiorigt politiskt och ekonomiskt experiment som inte gjorde oss mycket klokare³⁵.

³² Ett beslut som kanske till stor del motiverades av den sovjetiska framryckningen efter kriget.

³³ Typiskt är att folk kunde obekymrat hävda att ett utplånande av den mänskliga civilisationen, ja rent av av rasen var nära förestående, men skulle samma individer bli informerade om att de själva skulle dö i cancer om en fem år eller så, skulle de bli mycket upprörda.

³⁴ Andropov föddes 1914 och hade således endast ett formellt pre-revolutionärt ursprung. Det faktum att Gorbatsjov var hans skyddsling förenklade dennes karriär (kanske rentav möjliggjorde den) speciellt till den att behålla anständigheten, oanständigheten följde på beskyddarens lott.

³⁵ Popper påpekar att samhällliga förändringar skall ske gradvis, endast då kan de utvärderas och konstruktivt kritiseraras.

Kommunismen hade många sympatiserare bland de intellektuella under 30-talet. Till detta bidrog revolutionens romantik och den ryska isoleringen under Stalintiden. Molotov-Ribbentrop-pakten var en obehaglig vckarklocka för många, men långtifrån för alla, ty allt kan rationaliseras. I och med den tyska invasionen bekräftades dess taktiska natur och Stalin blev en mycket värdefull allierad. Under efterkrigstiden var de kommunistiska partierna starka i Italien och Frankrike för att inte tala om Jugoslavien, som visade möjligheten av en kommunistisk väg utanför blocket. Den pro-sovjetiska romantiken fortsatte under 50- och 60-talet med Sartre som portalfigur. Nordin visar elakt den absurditet som filosofisk abstraktion kan leda till i den politiska sfären³⁶. 60- och början av 70-talet dominerades av Vietnamkriget, eller snarare reaktionerna på denna. Ett rital framför andra stråk för denna rörelse nämligen 1968. Den västerländska opinionen mot kriget tog sin början i USA där den utvecklades ut ur den amerikanska medborgarrättsrörelsen under 50- och början av 60-talet. Eftersom det fanns mycket stoff för indignation, och vad är ljuvare än politisk indignation, misstänker jag att det inte var det vietnamesiska folkets lidande som utgjorde drivkraften för dessa protester utan uppgörelsen med USA. När sedan Sovjet invaderade Afghanistan orsakade detta inga större protester, ty det fanns inget motsvarande behov av en uppgörelse med Sovjet.

Med det kalla krigets slut fruktades en ny historisk väg. Vi var tillbaka till den gamla riktningen som hade startat med liberal demokrati tillsammans med markandsekonomi som segrare efter fruktlosa försök att ifrågasätta dem. De var mer eller mindre marxistiskt vetenskapligt bevisade som verliga. Historiskt nödvändiga, komna för att stanna.

Är historien verkligen slut? Den nya fienden är den så kallade fundamentala islamismen. Denna utveckling tillhör egentligen det kommande sekellet men rötterna är givetvis klart framträdande redan under 1900-talet. Teaterscenen är Mellanöstern, där två helt oberoende aktörer iscensattes efter kriget. Staten Israel och oljan. Zionismen är ett arv från romantiken. Ett folk, ett land. Rörelsen var till en början kontroversiell inte minst bland assimilerade västliga judar. Frintelsen underkände bilden totalt. Upprättande av staten Israel sågs som en upprättelse och något som eftervärlden var skyldig offren. Men givetvis frenat med betydande praktiska svårigheter och etniskt rensning, vilken har fått en oproportionerligt stor uppmärksamhet med tanke på den relativt ringa omfattningen. Anledningen till denna är dock uppenbar, nämligen det stora symbolvärdet. Anknypningen till Frintelsen är fundamental för att hävda statens legitimitet, att ifrågasätta den främre är att undergräva den senare³⁷. Israels ex-

³⁶ Speciellt 70-talet utmärktes av anti-västlig och pro-kommunistisk retorik. Det är påfallande hur litet reellt inflytande detta hade. När tiderna förändrades återfann man många av den tidens anti-etablissemang i etablissemangets finare salonger. Karriär med andra medel helt enkelt. Själva förhindrades jag att flöja med i den allmänna yran på grund av min djupa misstro mot Sovjetstaten och den okunnighet jag tyckte mig skänka i den allmänna debatten. En okunnighet som är lika frapperande i den nya debatten med andra kpphstar. Man skall även i tillägg till abstraktionen i en Sartres retorik även komma ihåg det maktbegrepp denna gav uttryck för.

³⁷ Den arabiska retoriken betonar naturligt nog att det är sionismen den angriper, och semiter är de själva, så det kan alltså inte vara en fråga om anti-semitism! Vidare är det vanskligt att bygga en stats legitimitet på något som Frintelsen. Vilken precis relation har dagens medborgare i Israel till Frintelsen. De är uppenbarligen inte dess offer, ty i så fall skulle de inte kunna vara fysiskt tillståndse. Kan man vara ett offer för Frintelsen om man inte är jude? En hel del filosofiska frågor inställer sig, vilket det inte finns någon anledning att närmare gå in på.

istens har galvaniserat den annars splittrade arabvrlden. Den har setts som ett frmande intrng, ett utslag av imperialism. Zionismen betonar den historiska kopplingen som freggr den arabiska. Frn ett nyktert perspektiv, i den mn man kan talar om judar som p en ras grundad folkgrupp, utgr de endast en arabisk, eller om man s vill, en semitisk sdan och kan drmed betraktas som fregngare till Muhammedanismen³⁸. Frn ett vsterlndskt perspektiv ses dremot Israel som en demokratiskt fyrbk i en politiskt underutvecklad arabvrld. De krig som Israel frt mot den samlade arabvrlden har varit synnerligen framngnsrika och kanske drmed i frlgnngen pyrrusartade. Araberna har frdmjukats och israelerna blivit mer och mer arroganta³⁹. Situationen i Mellanstern kompliceras av nrvaron av den andra aktren - oljan. Detta tvingar vstvrlden, speciellt USA att ing i realpolitiska och pragmatiska frbindelser med tvivelaktiga regimer som Saudi-Arabien och inledningsvis Irak, vidare har omstndigheterna tvingat regimer som Egypten och Jordanien att ha formella relationer med Israel. Relationer som inte ndvndigtvis har folkligt std. Den huvudsakligen amerikanska diplomatin har ven behvt utvidgas till att innefatta krigshandlingar, vars lidande dessa medfrt kan nstan anses vara i paritet med vietnamkrigets, men som inte p lngt hll har genererat samma indignation i vstvrlden. Anledningen till detta r att den folkliga i sammanhanget anti-imperialistiska rrelsen - den s kallade fundamentala islamismen, inte har frmtt att p samma stt som de kommunistiska gerilla- eller frihetsrrelserna p sin tid att engagera den vsterlndska opinionens sympati. Che Guevara var en ikon, uppsatt som affisch i mngen lya, eller sttande p T-shirts. F om ngra vsterlndska ungdomar gr omkring med Usama Bin Laden p brstet, ven om denne rent objektvt r en minst lika heroisk figur som den argentinske gerillaledaren var p sin tid. Det vore frestande fr oss intellektuella att idealisera den framvxande islamismen som ett alternativ till den vsterlndska material-

³⁸ Koranen lnar som bekant en hel del frn den hebreiska bibeln.

³⁹ Mina sympatier under sex-dagars kriget var helt och hllet p Israels sida. Jag sg dem som en utsatt nation i ett hav av fientliga araber som ingenting annat ville n att frdriva dem rtt ut i havet. En frestillning som delades vid den tiden av de flesta vsterlninggar. Den judiska statens gamla historia var ngot som min generation och i n hgare grad tidigare fick med modersmjilken i och med den frktttrade Kristendomsundervisningen. Jag minns att jag gladdes nstan lika mycket t Davids militra framngngar som Gustav II Adolfs under de tidiga skolren. Det r symptomatiskt att i USA det ofrsonligaste stdet fr den moderna staten Israel inte kommer frn judarna utan de kristna fundamentalister. Nr vissa svenska intellektuella p 70-talet brjade tala om palestinerernas rttigheter och drivas deras sak fyllde detta mig med vmjelse. Men under 80-talet mste en undermedveten process ha fregtt. Jag har beskt Israel bara vid ett tillfille, i maj 1993. Vad som jag dr mtte ingav mig avsmak. Detta dramatiserades av att jag rkade ut fr ett litet terrorattentat, en sten kastades mot mig genom det ppna fnstret i den arabiska buss jag befann mig i p vg till Bethlehem. Den trffade strax strax ver gat och som en fljd av stten frlorade jag synen p gat under ett par timmar. Ett par palestinska ungdomar tog mig till en liten klinik och drefter till ett sjukhus p Vstbanken fyllt med palestinska offer fr den pgende Intifadan. En australiensk lkare underskte mig skrev ut ett kortisonpreparat och anmodade mig att omedelbart kontakta gonexpertis vid hemkomsten. Det hela lkte snabbt och gav inga men. Man skall i politiska sammanhang inte lta banala personliga erfarenheter pverka ens bedmning, men detta kan vara svrt att undvika. Man kan finna det ngot ironiskt att trots att med strsta sannolikhet frvarna var palestiniere vckte det min sympati fr palestiniernas situation, en sympati som uppenbarligen m ha varit latent. Israel r det enda land jag beskt som jag aldrig skulle vilja tervnda till.

ismen, men det r svrt att anamma den fr sin egen del⁴⁰. Dock det kan f oss att se med en viss sympati (i ordets ursprungliga betydelse) p uppvxandet av terrororganisationer. Dock frn en nykter synpunkt br man stlla sig frgan huruvida religionen r ett ml eller ett medel, och i det senare fallet var mlet egentligen kan vara. Men detta tillhr 2000-talets dramaturgi inte 1900-talets. Noteras skall bara att kriget mot terrorismen har skrdat betydligt mera offer n terrorismen sjlv. Precis som man under en frkylning lider mera av kroppens immunfrsvar n sjlva infektionen⁴¹.

Ja vad hnde egentligen under 1900-talet? Sett frn ett snvt politiskt-militrt perspektiv hade i slutndan inte mycket hnt, ven om vgen dit hade varit nog s dramatisk. Men enligt Braudel fregr historien p mnga plan, med olika tidsskalor. Det som sker stort sker oftast tyst. Den strsta frndringen var utvandringen frn landsbygd in till stderna. Kina och Indien utfr de enda lnder dr landsbygdsbefolkningeign fortfarande dominerar, men fr hur lng till? Om detta inte en rad i Nordins bok. Det allmna vlstndet har ven detta kat markant, frst i Vst med brjan i USA⁴² sedan i stasien (tigerekonomierna) och tydliggen nu ven i Sydamerika och t.o.m. Afrika. Detta har radikalt omdefinierat massan, som nu till stora delar inte lngre existerar. I en konsumtionskultur, dr konsumtionen mer och mer inte bara utgr produktionens ml och basen fr ekonomin utan ven livets mening, har det av de intellektuella s frktrade borgerskapet slukat och gjort till sitt, det frment firtryckta massan. Vi har ftt mass-fenomenet som ger sig till uttryck ibland annat mass-turism, mass-utbildning. Den senare anses leda till ett upplyst medborgarskap som r vsentligt fr demokratin, men som tenderar att frflackas till att vara en rttighet i likhet med rent vatten och medicinsk vrld. Tillvxt r det nya mantrat som alla politiker erkanner som det vergripande mlet och medlet. Med tillvxt kommer kad vlfrd och drmed ven makt. Det ryska samhallet genomgick en s kallad shock-terapi efter kommunismens fall med en hnsyns kapitalism som fljd. Utvecklingen i Kina dremot har varit s till mtto framngnsrikare och under en lngre tid, men samtidigt troligen n brutalare, ven om det inte talas s mycket om det. Debaclet vid Himmelska Fridens torg 1989, nstan samtidigt med liberaliseringen i steuropa, slog fast med nskad tydlighet att politisk liberalisering och ekonomisk r tv helt olika ting. Ngra kommunister m i n mindre grad existera i Kina n i det forna Sovjet dremot str det kommunistiska partiet som maktapparat starkare n ngonsin. En anmrkningsvrld evolution frn Maos Kina, som i sin n mer totala isolering frn yttervrlden idealiserades n mera ohmmt som det riktiga alternativet till Sovjetkommunismen. Om Mao inte hade funnits hade det varit ndvndigt att uppfinna honom. (Vilket ocks gjordes, bda av honom sjlv och hans vsterlndska acolyter.).

Men kan exponentiell tillvxt fortg obegrnsat? Inte i en trivial matematisk mening jorden r som bekant ett begrnsat klot (och extra-terrestriell kolonisering utgr n s lngre bara tanek-foster, tnk bara p kostnaderna att frakta ett par mniskor till Mars, vad vore energibehovet fr att frakta miljarder?). Under 50-tal och tidigt 60-tal var befolkningsexplosionen och den tillhrande resursbristen (i klartext -matbristen) p dagordningen⁴³. Sedan kom den grna

⁴⁰ Hur mnga av oss r trakterade av stndiga bner vnd mot Mecca eller att lra oss Koranverser utantill.

⁴¹ Det lr vara kroppens hftiga immunreaktion som leder till dden vid malaria, inte sjlva infektionen som sdan.

⁴² Som p 50-talet sgs som ett materiellt fregngsland, inte minst i Sverige

⁴³ uppstndelsen kring Georg Borgstrms bok : Mat fr Miljoner, minns jag fortfarande

revolutionen och drakoniska tgrder i Indien och Kina ⁴⁴ och befolkningsminskningar i vstvrlden och hotet sgs inte lika akut. Rachel Carsons bok- Tyst Vr, satte igng miljdebatten, som huvudsakligen rr kosmetiska ingrepp, inget tjnar miljn s bra som en ekonomisk depression, och numera finns det ett kanoniskt utlopp fr miljngesten nmligen klimathotet som mer n gnt annat symboliseras den teknologiska hubrisen.

Under frsta hlften av 1900-talet utvecklades de materiella kommunikationerna, folk som fddes i slutet av 1800-talet fick under sitt liv uppleva enastende frndringar. Flygplan, raketer och privatbilism. Har ndrningarna under den senare halvan varit lika stora?⁴⁵ Man r frestad att sga nej. Den stora skillnaden br dock vara uppenbar. Den virtuella kommunikationen faktiskt den enda moderna uppfinning som jag uppskattar. Men ven denna tenderar att frflacka tillvaron. Kan man tnka sig en hllbar exponentiell expansion s lng den r virtuell? r datorerna 1900-talets gva till mnskligheten? Den digitala revolutionen lr gra bcker obsoleta. Detta gr mig bedravad och fr mig att inse att dden kanske inte helt saknar trst. Men br inte med samma logik resandet gras ondigt? Tvrtom tydligen, den digitala revolutionen tycks elda p masskulturens alla avigsidor. Forna generationer kunde uppskatta diabildsfrelsningar frn fjrran lnder, nr det exotiska resandet endast var frunnat ett ftal, som grna kallade sig upptcksresanden. Detta ligger inte mycket mera n femtio r tillbaka i tiden. Idag skulle dessa frelsningar med modern teknik kunna gras betydligt mera frngslande, men det duger inte.

Den hllbara utvecklingen, en vacker tanke och ven en oundviklig, men i vr tid en orealistisk. Ett lgteknologiskt medeltida samhlle med hg ddlighet kanske kan hlla ut ett par tusen r ett jgar och fngst tillstnd, till vilket mnnskan r biologiskt evolverad skulle kunna hlla ut ett par miljoner r, den tid det tar fr mnnskorasen att antingen evolvera vidare eller d ut. Man kan dremot inte frestlla sig ett 1700-tal n mindre ett 1800- eller 1900-tal som pgr rhundrade efter rhundrade. Karaktren ligger i dess dynamik, och det r dynamiken som obnhrligt frndrar det. Stoppa utvecklingen och vad om terstr r Kitsch. Sorgligt men sant.

Mycket har inte sagts om Nordins bok, fremlet fr denna ess. Som inledningsvis antyddes 1900-talet utgr ett outtmligt tema. Uppenbarligen r frfattaren inte ute efter att skriva en regelrtt lrobok utan antar att lsaren r bildad och knner till allting innan. Och mycket riktigt de r mycket litet som presenteras som jag inte redan knner till⁴⁶. Detta r inte menat ssom kritik, utan tvrtom. Bokens ambition att ge en versikt fungerar endast i

⁴⁴ Mindre framngnsrika i Indien ssom ett icke-totalitrt land, vars befolkning snart om inte redan kommer att g om Kinas.

⁴⁵ Jag minns hur vi fick bil frsta gngen 1956 och hur nstan alla vgar i Sverige var slingriga grusvgar. S fort det var en asfalterad rakstrcka satte min mor gasen i botten p den nyinkpta PV'n fr att se hur fort den gick. Frsta turen upp till morfrldrarna i Norrland var det fortfarande ont om bilar. Folk cyklade eller gick lngs vgarna och hstekingpage var inte uppseendevckande. Nr man mtte en annan bil vinkade man. P ngra f r frndrades allt detta. Vgarna blev raka och asfalterade, ingen gick lngs dem, knappast ngon cyklade, och ngra hstar sg man bara p ngarna. Under de drygt femtio r som gtt sedan dess har jag inte upptckt ngon strre vidare frndring. Att ta en cykeltur i slutet av 60-talet och nu r nstan samma upplevelse. Enda skillnaden r att bilmrkerna som fr r var distinkta r det inte lngre. De ser alla likadana ut. Som om jag ngonsin bekymrat mig.

⁴⁶ Exempel p motsatsen r Simmel och hans bok om pengar, som jag genast bestllde p amazon.de

detta fall. Man skall inte underskatta tillfredsstillelsen att lsa och se sammanfattat vad man redan knner till. Boken bestr av tv delar. Den frsta tillhandahller en serie mycket lsvrda mini-biografier helt i frfattarens linje att individer gr en skillnad⁴⁷, och att ett sekel kan f ett mnskligt ansikte genom att presentera dess kompott av 'kndisar'. Greppet med dessa korta vinjetter gr speciellt denna del av boken lttsmlt och lsandet raskt. Innan man hunnit trttna kastas man strax in i ett annat de. Den andra delen r en presentation av politiska skeden med frfattarens 'running commentary' som s gott som uteslutande r balanserade och korrekta, d.v.s. verensstmmmer med lsarens.

July 21-24, 28, 30, August 2, 6, 2013 **Ulf Persson:** *Prof.em, Chalmers U.of Tech., Göteborg Sweden*
ulfp@chalmers.se

⁴⁷ Man tnker oskt p titeln - Filosofernas krig, p en annan av frfattarens bcker